СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том I

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I
ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СЪВРЕМЕННОТО ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Проф. д.н Божидар Божинов 9

PREPARING FUTURE PROFESSIONALS IN BUSINESS SCIENCES FOR THE AI ERA: COMPETENCIES AND CURRICULAR CHALLENGES
Prof., Célio Gonçalo Cardoso Marques, PhD, Senior Technician, MSc, Ana Catarina Gomes Almeida 27

INVESTIGATING GRANGER CAUSALITY BETWEEN GDP-RELATED INDICATORS: EVIDENCE FROM BULGARIA AND ROMANIA
Professor, Alexandru-Lucian Manole, PhD., Professor, Cristian-Marian Barbu, PhD. 43

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

АНАЛИЗ НА ЦЕНОВИЯ ТРЕНД НА БЪЛГАРСКИТЕ БОРСОВО ТЪРГУВАНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ДРУЖЕСТВА, СЛЕД COVID И ПРИ ВОЙНАТА В УКРАЙНА
Проф. д-р Стефан Симеонов, Алексей Гудев, докторант 57

LEASING AS STRATEGIC FINANCING TOOL
Prof. Tatjana Spaseska, PhD, Emilija Gjorgjioska, Aneta Risteska-Jankuloska 64

ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ЕНЕРГИЙНАТА БЕДНОСТ И ПРЕХОДА КЪМ НИСКОВЪГЛЕРОДНО ОТОПЛЕНИЕ
Доц. д-р Александрина Александрова 73

РАЗВИТИЕ И ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ НА БАЛКАНИТЕ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Доц. д-р Венцислав Василев 80

ФИНАНСОВ КОНТРОЛИНГ И БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИТЕ
Доц. д-р Людмил Кръстев 88

ИКОНОМИЧЕСКА ПРИРОДА НА РАЗХОДИТЕ ВЪВ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ
Доц. д-р Марин Маринов 93

ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА И НЕЙНОТО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ МЕЖДУНАРОДНИТЕ ФИНАНСИ И ИНВЕСТИЦИИТЕ
Доц. д-р Наталия Силичева 102

ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД СИСТЕМАТА ЗА СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 109

ТЕНДЕНЦИИ В ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТТА НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ СТАЖ ПРИ МАТЕРИАЛИЗИРАНЕ ПРАВОТО НА ПЕНСИЯ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 120

ПОЛОВО-ВЪЗРАСТОВИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ ПРИ СТАРОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 129

ВЛИЯНИЕ НА ОСНОВНИТЕ ФАКТОРИ ВЪРХУ РЕАЛИЗИРАНИЯ ПРЕМИЕН ПРИХОД ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО НА СГРАДИ И ДОМАШНО ИМУЩЕСТВО
Доц. д-р Румен Ерусалимов 139

БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА ПРИ ЗАСТРАХОВКАТА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“ В БЪЛГАРИЯ – ПРОБЛЕМИ И РЕШЕНИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов, д-р Николай Илиев 147

ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА И МАКРОИКОНОМИЧЕСКА СТАБИЛНОСТ В УСЛОВИЯ НА КРИЗА: ЕМПИРИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ (2019–2022)
Доц. д-р Танер Исмаилов, доц. д-р Махмут Кадир Ишгювен 155

ЖИЗНЕНИЯТ ЦИКЪЛ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ КАТО ФАКТОР ЗА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ТЪРСЕНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ПРОДУКТИ
Гл. ас. д-р Анелия Панева 163

ПОТЕНЦИАЛНА РОЛЯ НА ТЕЛЕМАТИЧНИТЕ СИСТЕМИ В ЗАСТРАХОВАНЕТО И ПОДОБРЯВАНЕ НА ПЪТНАТА БЕЗОПАСНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 171

СЪСТОЯНИЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ ПЕНСИОННИ ФОНДОВЕ В БЪЛГАРИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ИМ ЗА ИЗПЛАЩАНЕ НА АДЕКВАТНИ ПЕНСИИ ЗА РАННО ПЕНСИОНИРАНЕ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 179

РОЛЯТА НА ИНФЛАЦИЯТА ВЪРХУ ПОКУПАТЕЛНАТА СПОСОБНОСТ НА ДОМАКИНСТВАТА В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Петя Василева 188

ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПАЗАРА НА ТРУДА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 195

ВОЛАТИЛНОСТТА КАТО АКТИВ: АНАЛИЗ НА VIX И ETF АЛТЕРНАТИВИ ЗА ИНВЕСТИТОРИТЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов 201

СТАБИЛНОСТ НА БЪЛГАРСКИЯ БАНКОВ СЕКТОР В УСЛОВИЯТА НА МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ ТУБОЛЕНЦИИ И ПОДГОТОВКА ЗА ЧЛЕНСТО В ЕВРОЗОНАТА
Ас. д-р Рая Драгоева 209

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА АДАПТАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ПАЗАР НА ТРУДА КЪМ ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ: СРАВНЕНИЕ С ЕС-27
Ас. Велислава Петрова 216

ВЛИЯНИЕТО НА РЕГЛАМЕНТА MICA ВЪРХУ ФИНАНСОВАТА СТАБИЛНОСТ И РИСКОВЕТЕ НА КРИПТО ПАЗАРА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Д-р Габриела Кръстева 224

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ И УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ОРГАНИЗАЦИОННАТА РАМКА НА ПЕНСИИТЕ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Д-р Жанета Ангелова 230

ОЦЕНКА НА РИСКОВИЯ ПРОФИЛ НА ПЛАЩАНИЯТА ПО ЗАСТРАХОВКИ „ИМУЩЕСТВО“ И „КАСКО НА МПС“ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Д-р Радка Василева 238

ИСТОРИЯ НА ЕВРОТО: ВЪЗНИКВАНЕ, РАЗВИТИЕ И ЛОГИКА НА ВАЛУТНАТА КОНСТРУКЦИЯ
Докторант Атанаска Минчева 246

ДАНЪЧНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ КАТО РЕШЕНИЕ ЗА УСТОЙЧИВОТО ФИНАНСИРАНЕ НА МЛАДЕЖКИТЕ ЦЕНТРОВЕ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ахмед Куйтов 254

ОПТИМИЗИРАНЕ НА ПРОДАЖБИТЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ КОМПАНИИ В УСЛОВИЯТА НА ТУРБУЛЕНТНОСТ
Докторант Габриела Спасова 261

СРАВНИТЕЛЕН ПРЕГЛЕД НА МЕТОДИТЕ ЗА ИЗЧИСЛЯВАНЕ НА ПЕНСИЯ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГЛАМЕНТИ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ В ОБЛАСТТА НА СОЦИАЛНАТА СИГУРНОСТ, ПО КОИТО РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ Е СТРАНА
Докторант Диляна Йорданова 269

ДЕКАРБОНИЗАЦИЯ И ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ВЗАИМОВРЪЗКИ В КОНТЕКСТА НА ЗЕЛЕНИЯ ПРЕХОД
Докторант Иван Спасов 277

СИТУАЦИОНЕН АНАЛИЗ НА БАНКОВОТО ЖИЛИЩНО КРЕДИТИРАНЕ В БЪЛГАРИЯ – РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ
Докторант Инна Борозенкова 284

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА ПАРИЧНИТЕ ПОТОЦИ И ЛИКВИДНОСТТА В ERP/BI СРЕДАТА: МЕХАНИЗМИ, ЕФЕКТИ, УСЛОВИЯ ЗА УСПЕХ
Докторант Кирил Пенев 292

КРИПТОВАЛУТИТЕ КАТО ПЛАТЕЖНО СРЕДСТВО: ИКОНОМИЧЕСКА ЛОГИКА, ОГРАНИЧЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВИ
Докторант Красимир Иванов 299

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АНТИИНФЛАЦИОННАТА ПАРИЧНА ПОЛИТИКА НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ И ЕЦБ (2021-2025)
Докторант Кристиян Варамезов 307

ОРГАНИЗАЦИОННО-ИКОНОМИЧЕСКИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ДОПЪЛНИТЕЛНОТО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В НЯКОИ СТРАНИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Докторант Кристияна Милинова 316

РАЗВИТИЕ НА ПРЕДЯВЕНИТЕ ПРЕТЕНЦИИ КЪМ ГАРАНЦИОННИЯ ФОНД, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАСТРАХОВКА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“
Докторант Максим Колев 324

СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ НА ФАРМАЦЕВТИЧНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ
Докторант Маргарита Кръстева 331

ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА TGARCH МОДЕЛА ЗА ОЦЕНКА НА ПАЗАРНИЯ РИСК
Докторант Петър Джелепов 337

СРАВНИТЕЛНА ОЦЕНКА НА ШЕСТТЕ НАЙ-ГОЛЕМИ ПЕТРОЛНИ КОМПАНИИ В СВЕТА ЧРЕЗ ПАЗАРНИ МУЛТИПЛИКАТОРИ P/B, P/IOS И P/E
Докторант Ралица Иванова 342

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ФИНАНСОВОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРОЕКТИ, ПОРОДЕНИ ОТ РАЗЛИЧИЯ В ТЪЛКУВАНЕТО НА ПРОГРАМНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ
Докторант Славейко Славков 348

СУРОВИННАТА БАЗА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА ИНВЕСТИЦИОННА АКТИВНОСТ В МЕСОПРЕРАБОТВАТЕЛНИЯ СЕКТОР
Докторант Юли Станков 356

ДИГИТАЛНИТЕ РАЗПЛАЩАНИЯ И УПРАВЛЕНИЕТО НА ЛИЧНИЯ БЮДЖЕТ ПРИ СТУДЕНТИТЕ
Студент Галя Тулина 363

ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ ПРЕДИ И СЛЕД ЕВРОТО: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА БАЛТИЙСКИТЕ СТРАНИ И ИЗВОДИ ЗА БЪЛГАРИЯ
Студент Ивайло Василев 369

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА ОСНОВОПОЛОЖНИКА НА СВИЩОВСКАТА АКАДЕМИЧНА СЧЕТОВОДНА ШКОЛА - ПРОФЕСОР ГОСПОДИН ТОШЕВ
Проф. д-р Атанас Атанасов 381

УСТОЙЧИВОСТ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И КАЧЕСТВО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Prof. Dimitrios P. Petropoulos, PhD, доц. д-р Галина Чиприянова 386

SEMI-TENSOR PRODUCT FOR FINITE GAMES WITH DETERMINISTIC STRATEGY DYNAMICS: A TUTORIAL
Prof. Renato De Leone, PhD..... 395

ОТЧИТАНЕТО НА УСТОЙЧИВОСТТА В БАНКИТЕ В БЪЛГАРИЯ – ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ТЯХНАТА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Доц. д-р Венцислав Вечев 404

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ОТЧЕТНОСТТА
Доц. д-р Галина Чиприянова 410

ВЪРХУ НЯКОИ АСПЕКТИ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА СИСТЕМАТА ЗА НАТРУПВАНЕ И ТРАНСФЕР НА КРЕДИТИ (ECTS) ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В ОКС „БАКАЛАВЪР“
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова..... 424

ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАГЛАСИТЕ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО КЪМ ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ОБУЧЕНИЕТО
Доц. д-р Даниела Александрова Георгиева..... 431

SUSTAINABILITY REPORTING IN THE PUBLIC SECTOR: INTERNATIONAL FRAMEWORKS, SECTOR-SPECIFIC CHARACTERISTICS AND PROSPECTS FOR BULGARIA
Доц. д-р Диана Папраданова..... 440

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В СИСТЕМИТЕ ЗА АВТОМАТИЗИРАН КОНТРОЛ ВЪРХУ АВТЕНТИЧНОСТТА НА ЕВРОБАНКНОТИТЕ
Доц. д-р Зорница Ганчева 448

ГОТОВИ ЛИ СМЕ ЗА ОБЪРНАТО ПРЕПОДАВАНЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО?
Доц. д-р Ива Монева 456

СТАНДАРТИЗИРАН ПОДХОД ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ И ОПОВЕСТЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ФИНАНСОВИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Иван Андреев..... 465

НЕСТАНДАРТНО ПРИЛОЖЕНИЕ НА КЛАСИЧЕСКИ ТЕХНИКИ ЗА ДЕТЕРМИНИРАН ФАКТОРЕН АНАЛИЗ
Доц. д-р Красимир Кулчев, гл. ас. д-р Галя Кушева 473

АНАЛИЗ НА ДИНАМИКАТА И СТРУКТУРАТА НА ЕМИСИИТЕ НА ВРЕДНИ ВЕЩЕСТВА В АТМОСФЕРАТА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 479

РАЗХОДИТЕ ЗА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ ПО ФУНКЦИИ В БЪЛГАРИЯ – ДИНАМИКА, СТРУКТУРА И ЕВРОПЕЙСКИ СРАВНЕНИЯ
Доц. д-р Маргарита Шопова 489

ЦЕНТРАЛИЗИРАНОТО МИТНИЧЕСКО ОФОРМЯНЕ В ЕС – МИТ ИЛИ РЕАЛНОСТ
Доц. д-р Момчил Антов 499

СЧЕТОВОДНО ТРЕТИРАНЕ НА УСТОЙЧИВИТЕ ИНВЕСТИЦИИ В КОНТЕКСТА НА ТАКСОНОМИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Николина Грозева 507

ЗНАЧЕНИЕ НА НЕФИНАНСОВАТА (ЕКОЛОГИЧНА) ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ФИНАНСОВА УСТОЙЧИВОСТ В АГРАРНИЯ СЕКТОР
Доц. д-р Павлина Димитрова 513

ДИГИТАЛНА КОХЕРЕНТНОСТ НА КОНТРОЛНАТА СИСТЕМА: ПЪТ КЪМ ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА ФРАГМЕНТАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пепа Стойкова, Мариета Спасова 521

ДИНАМИЧНА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОБЛАСТИТЕ В БЪЛГАРИЯ СПОРЕД ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ, ЗАПЛАЩАНИ ОТ НЗОК
Доц. д-р Пламен Петков 526

ПРОФЕСИОНАЛНАТА ПРЕЦЕНКА В СЧЕТОВОДСТВОТО И СВЪРЗАНИТЕ С НЕЯ РИСКОВЕ: ПРОЯВЛЕНИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ
Доц. д-р Радосвета Йорданова Кръстева-Христова 537

ПО ВЪПРОСА ЗА РЕНТАБИЛНОСТТА, ЛИКВИДНОСТТА И ОБРЪЩАЕМОСТТА НА ТЕКУЩИТЕ АКТИВИ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО /МЕТОДИКА И МЕТОДОЛОГИЯ ЗА АНАЛИЗ/
Доц. д-р Росица Иванова 549

ПАРАДОКСИТЕ НА СЧЕТОВОДСТВОТО И СЧЕТОВОДНИТЕ ПРИНЦИПИ
Доц. д-р Светлозар Стефанов 557

ИНТЕГРИРАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОДИТА: МССУ 5000 И ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА ОДИТОРСКАТА ПРОФЕСИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 566

ИЗСЛЕДВАНЕ НА СТРУКТУРНАТА ДИНАМИКА НА ВЪГЛЕРОДНИТЕ ЕМИСИИ В АТМОСФЕРАТА
Доц. д-р Стела Касабова 574

СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО И ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА УСТОЙЧИВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА
Доц. д-р Галина Чиприянова, Цветелина Яламова, докторант 582

КОНТРОЛ И УПРАВЛЕНИЕ НА ФИНАНСОВОТО ЗДРАВЕ НА МАЛКИТЕ ОБЩИНИ В БЪЛГАРИЯ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Гл. ас. д-р Дияна Иванова 591

БИБЛИОМЕТРИЧЕН АНАЛИЗ НА ДАНЪЧНИТЕ ФОРМАЛНОСТИ И АДМИНИСТРАТИВНАТА ТЕЖЕСТ
Гл. ас. д-р Желью Желев 599

ОСОБЕНОСТИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО НА ИНСПЕКЦИОННА ДЕЙНОСТ ОТ ОРГАНИТЕ НА ДФИ
Гл. ас. д-р Надежда Цветкова..... 606

ТРАНСФОРМАЦИЯ НА СЧЕТОВОДСТВОТО В КОНТЕКСТА НА РАЗВИТИЕТО НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 613

ЕКОЛОГИЧНО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО – КАК ДА ГО ИЗПОЛЗВАМЕ
Гл. ас. д-р Росен Колев 621

КРЕДИТНИЯТ АНАЛИЗ КАТО САМОСТОЯТЕЛНА НАУЧНА И УЧЕБНА ДИСЦИПЛИНА: ПРЕДМЕТ, МЕТОД И ИНФОРМАЦИОННА ОСНОВА В КОНТЕКСТА НА SAF-T
Д-р Петър Петров..... 629

КОЕФИЦИЕНТ НА КРИЗИСНА ЛИКВИДНОСТ (CLR) И ИНДЕКС ЗА СТАБИЛНОСТ (PSI) КАТО РАННИ СИГНАЛИ В КРЕДИТНИЯ АНАЛИЗ: МЕТОДИЧЕСКА РАМКА И ЕМПИРИЧНА АПРОБАЦИЯ
Д-р Петър Петров..... 637

ОТЧИТАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОРГАНИЗАЦИИТЕ ОТ ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – НОРМАТИВНИ И ИНФОРМАЦИОННИ АСПЕКТИ
Докторант Веселина Тодорова..... 645

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ОСНОВНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО, ИЗЧИСЛЕНИ ПОСРЕДСТВОМ ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СМЕТКИ ЗА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО И СИСТЕМАТА ЗА ЗЕМЕДЕЛСКА СЧЕТОВОДНА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Гергана Павлова 657

НОРМАТИВНА РАМКА И АДМИНИСТРАТИВНИ ПРОЦЕДУРИ ПРИ ПРИЕМА НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Докторант Диана Маринкова..... 666

ДИНАМИКА И СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИНДЕКСА НА ЧОВЕШКОТО РАЗВИТИЕ: МЯСТОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПА
Докторант Диана Мутафова 672

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ, ПОДХОДИ И МЕТОДИ ПРИ ИЗВЪРШВАНЕТО НА СЪДЕБНО-СЧЕТОВОДНИ ЕКСПЕРТИЗИ
Докторант Димитър Иванов..... 680

СЧЕТОВОДСТВОТО В СЪВРЕМЕННАТА ИНФОРМАЦИОННА СРЕДА
Докторант Дияна Попова 689

ВНЕДРЯВАНЕ НА ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТТА В ПРЕДПРИЯТИЯТА – ОРГАНИЗАЦИОННИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Докторант Ивайло Кънев..... 698

ПРИЛОЖЕНИЕ НА МАШИННОТО ОБУЧЕНИЕ ЗА ПРОГНОЗИРАНЕ НА НЕОБХОДИМИТЕ КОЛИЧЕСТВА АНТИДИАБЕТНИ ЛЕКАРСТВА
Докторант Иван Митков 706

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА СЧЕТОВОДНИЯ ПЕРСОНАЛ И КАЧЕСТВОТО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Иван Николов 714

ФОРМИРАНЕ И ПРЕДСТАВЯНЕ НА ФИНАНСОВИЯ РЕЗУЛТАТ (ТЕОРЕТИЧНИ ПОДХОДИ, МЕЖДУНАРОДНИ И НАЦИОНАЛНИ СЧЕТОВОДНИ РАЗБИРАНИЯ)
Докторант Ивелина Панайотова 721

МЕТОДИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА БЕДНОСТТА –СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АБСОЛЮТНИЯ, ОТНОСИТЕЛНИЯ И СУБЕКТИВНИЯ ПОДХОД
Докторант Нуридин Нуридин 731

ОТЧЕТНИЯТ ПРОЦЕС В ПРЕДПРИЯТИЕТО – СЪЩНОСТ, СТРУКТУРА И ОСНОВНИ ЕТАПИ
Докторант Пламена Николова 743

ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ИНТЕГРИРАНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО
Докторант Рая Темнялова 754

ОСОБЕНОСТИ НА КОНТРОЛА ВЪРХУ ЕВРОПЕЙСКИТЕ СРЕДСТВА ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
Докторант Снежана Ясенова Парушева-Ламбева 764

КРЕДИТНИЯТ РЕЙТИНГ КАТО ФАКТОР ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НА КРЕДИТОСПОСОБНОСТТА
Докторант Стоянка Бозвелиева 773

СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА НА ЕТИЧНИТЕ НОРМИ, ЕТИЧНА ПРЕЦЕНКА И ПРОФЕСИОНАЛНО РЕШЕНИЕ
Докторант Таня Димитрова Станева 780

ОСОБЕНОСТИ НА ВЗЕМАНИЯТА КАТО ОТЧЕТНИ ОБЕКТИ В ПЪТНОСТРОИТЕЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Цветелина Мишонова 789

ТЕНДЕНЦИИ В ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТТА НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ СТАЖ ПРИ МАТЕРИАЛИЗИРАНЕ ПРАВОТО НА ПЕНСИЯ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ

Доц. д-р Пламен Йорданов[1]
Гл. ас. д-р Маргарита Николова[2]

Резюме: *Обект на изследване е публичното пенсионно осигуряване при старост в България, а предмет – ролята на осигурителния стаж като условие за отпускане и параметър при определяне размера на плащанията. Резултатите от провокираната дискусия с успех могат да бъдат използвани в процеса на организационното развитие на пенсиите за осигурителен стаж и възраст.*

Ключови думи: *пенсионно осигуряване, пенсии за осигурителен стаж и възраст, осигурителен стаж, закупуване на осигурителен стаж*

JEL: H55

TRENDS IN THE DURATION OF THE INSURANCE PERIOD WHEN THE RIGHT TO A PENSION FOR INSURANCE PERIOD AND AGE IS ACTUALIZED IN BULGARIA

Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Head Assist. Prof. Margarita Nikolova, PhD

Abstract: *The object of the study is the public old-age pension insurance in Bulgaria, and the subject – the role of the insurance period as a condition for granting and a parameter in determining the amount of payments. The results of the provoked discussion can be successfully used in the process of organizational development of pensions for insurance period and age.*

Key words*: pension insurance, pensions for insurance years and old age, insurance years, purchase of insurance years*

JEL: H55

[1] p.yordanov@uni-svishtov.bg , СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.
[2] m.i.nikolova@uni-svishtov.bg , СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

1. Въведение

Осигурителният стаж е едно от основните понятия в осигурителната материя. С него се обозначава времето, през което едно лице участва в осигуряването. От една страна (и на първо по значение място) това е времето на пребиваване в състава на осигурителната съвкупност, което принципно произтича и съвпада с времето на проявление на икономическа активност и на получаване на доходи от личен труд, за което се дължат осигурителни вноски в съответните определени размери. От друга страна това е и времето, което се приравнява, при определени условия и по специален ред, на участие в осигуряването със или без заплащане на осигурителни вноски (Йорданов, 2017, стр. 81 и сл.).

В контекста на класическата схема на функциониране на осигурителните отношения, осигурителният стаж е своеобразен екстензивен фактор на натрупване на осигурителен принос, измерван по логиката на взаимовръзката „време – вноски“, едновременно необходим, позволяващ и гарантиращ изплащането на дължимата еквивалентна насрещна престация. Наличието на осигурителен стаж с определена продължителност е изискуемо условие (самостоятелно или в комбинация) за придобиване право на плащане, и в същото време основен параметър, влияещ върху размера на отпусканото осигурително плащане.

Осигурителният стаж, като понятие, е легитимиран в българското осигурително пространство с приемането на Кодекса за социално осигуряване (Кодекса за задължителното обществено осигуряване) в края на 1999 г. (Кодекс за социално осигуряване). Към момента неговата продължителност се определя в часове, дни, месеци и години. Преди всичко това е времето, през което лицата са подлежали на осигуряване със съответния обхват по рискове и са внесени или са дължими осигурителни вноски в определените размери, което обвързва осигурителния стаж с възникването, времетраенето и прекратяването на осигуряването на лицата. Едновременно с това е регламентирано и признаването, при специфични условия и ред, и на други периоди за осигурителен стаж със или без заплащане на осигурителни вноски от осигурител, лицата или за сметка на републиканския бюджет.

2. Осигурителният стаж в организационната рамка на пенсиите за осигурителен стаж и възраст в България

Правото на пенсия за осигурителен стаж и възраст в България произтича от участието на лицата в осигуряването за инвалидност поради общо заболяване, за старост и за смърт. Тази пенсия е дължимата престация от публичното пенсионно осигуряване при старост, а наименованието ѝ отразява съчетанието от условията и предпоставките, изискуеми при нейното отпускане – навършване на определена възраст (презюмираща настъпването на старостта) и изпълнението на продължителен осигурителен стаж. Изискването за възраст е обусловено от биологичния характер на риска старост и

настъпващите здравословни и функционални изменения в човешкия организъм. Изискването за изпълнен осигурителен стаж с достатъчна продължителност, диференцирана съобразно експертната оценка на ефекта от упражняваната трудова дейност (особено при специфични параметри на работната среда) върху биологичното остаряване на човешкия организъм, кореспондира с контрибутивния характер на пенсията и с организационните принципи на пенсионното осигуряване (Средкова, 2012, стр. 413 и сл.); (Павлов, 1998, стр. 217 и сл.).

Освен като изискуемо условие и предпоставка за придобиване право на плащане, осигурителният стаж, със своята обща продължителност (придобит при различните основания за осигуряване (в т.ч. и при специални условия) и при отчитане на т.нар. приравнени периоди в случаите по реда на чл. 9 и чл. 9а, ал. 1 от КСО), приравнен към условията на трета категория труд, е и водещ фактор при определяне размера на пенсията за осигурителен стаж и възраст – доходът, от който се изчислява пенсията (произведението на средномесечния осигурителен доход за страната за 12 календарни месеца преди месеца на отпускане на пенсията и индивидуалния коефициент на пенсионера), съгласно чл. 70, ал. 1 от КСО, се умножава с 1,35% за всяка година осигурителен стаж (и със съответната пропорционална част от този процент за месеците осигурителен стаж) без превръщане и с 1,2% за всяка година осигурителен стаж (и със съответната пропорционална част от този процент за месеците осигурителен стаж) – за осигурителния стаж, представляващ разлика между общия осигурителен стаж, зачетен на лицето, и стажа без превръщане (оценен с 1,35%). Като стимул за налагане на т.нар. отложено пенсиониране следва да се възприема разпоредбата на чл. 70, ал. 2 от КСО, даваща по-висока тежест на действителния стаж (без превръщане), изпълнен от лицата след придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст при условията на чл. 68, ал. 1 и 2 – 4% от 01.01.2012 г. (Пенсии по българското законодателство).

Разпоредбите на КСО легитимират различни режими на придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст (Пенсии по българското законодателство):

- пенсии за осигурителен стаж и възраст при пълен/непълен осигурителен стаж и пенсии в намален размер, отпускани при условията на чл. 68, ал. 1 и 2, чл. 68, ал. 3 и чл. 68а от КСО, при изискуема продължителност на общия осигурителен стаж 36 г. и 10 м. за жените и 39 г. и 10 м. за мъжете през 2026 г. и 37 г. за жените и 40 г. за мъжете от 01.01.2027 г. (чл. 68, ал. 1 и 2 и чл. 68а) и изискуема минимална продължителност на действителния осигурителен стаж 15 години (чл. 68, ал. 3);

- пенсии на военнослужещи, служители от службите за сигурност или за обществен ред, или други специални служби, отпускани при условията на чл. 69 от КСО, при изискуеми за жените и мъжете 27 години общ осигурителен стаж, 2/3 (18 години) от които действително изслужени на

съответните длъжности (чл. 69, ал. 1, 2, 3, 5, 5а и 6 от КСО), а за лицата, заемали длъжности от летателния състав, парашутистите, екипажите на подводните съдове и водолазния състав по чл. 69, ал. 1, 2 и 3 от КСО (при условията на чл. 69, ал. 4 от КСО), както и за служителите на длъжност „водолаз“ в Главна дирекция „Пожарна безопасност и защита на населението“ на Министерството на вътрешните работи (при условията на чл. 69, ал. 7 от КСО) – при прослужени 15 години на тези длъжности;

- пенсии за осигурителен стаж и възраст на балерини, балетисти и танцьори с осигурителен стаж в културни организации, отпускани при условията на чл. 69а от КСО, при изискуема продължителност на осигурителния стаж на тези длъжности за жените и мъжете 25 години;

- пенсии за осигурителен стаж и възраст на лицата работили при условията на I-ва и/или II-ра категория труд, отпускани при условията на чл. 69б от КСО, при изискуема продължителност на осигурителния стаж, съответно, 10 години при условията на I-ва и 15 години при условията на II-ра категория труд и изискване за общ осигурителен стаж, формиращ заедно с възрастта сбор от точки не по-малко от 94 за жените и 100 за мъжете;

- пенсии за осигурителен стаж и възраст на учителите, отпускани при условията на чл. 69в от КСО, при изискуема продължителност на учителския осигурителен стаж 25 години и 8 месеца за жените и 30 години и 8 месеца за мъжете.

Във връзка с материализиране правото на пенсия, съгласно чл. 9 от КСО, за осигурителен стаж, с вноски за сметка на републиканския бюджет, се признават определени периоди, през които, по обективни причини и в обществен интерес, лицата не са в състояние да упражняват персонална икономическа активност. Чл. 9а от КСО регламентира възможностите за т.нар. закупуване на осигурителен стаж при пенсиониране с вноски, заплащани от осигуреното лице – за периодите на обучение на лицата, завършили висше или полувисше образование и/или придобили образователната и научна степен „доктор“ (ал. 1), както и недостигащи периоди само във връзка с изпълнение на изискванията за осигурителен стаж за придобиване право на лична пенсия за осигурителен стаж и възраст при условията на чл. 68, ал. 1 и 2 от КСО (до 5 години, съгласно чл. 9а, ал. 2 от КСО и чл. 45, ал. 1 от Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж) и при условията на чл. 68, ал. 3 от КСО (до 3 години за определени категории лица, съгласно чл. 9а, ал. 3 от КСО и чл. 45, ал. 2 от Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж (Кодекс за социално осигуряване); (Наредба за пенсиите и осигурителния стаж).

3. Продължителност на осигурителния стаж при материализиране правото на пенсия за осигурителен стаж и възраст в България

Статистическата информация, регулярно оповестявана от Националния осигурителен институт, е достатъчно показателна за измененията в продължителността на осигурителния стаж при материализиране правото на пенсия за осигурителен стаж и възраст в България. През периода 2021 – 2025 г. е установено следното:

- Общият брой на новоотпуснатите пенсии за осигурителен стаж и възраст варира от 47783 през 2021 г. до 52048 през следващата 2022 г. и през 2025 г. е 48795, при превишаващ брой на новоотпуснатите пенсии на жени през целия период (фиг. 1);

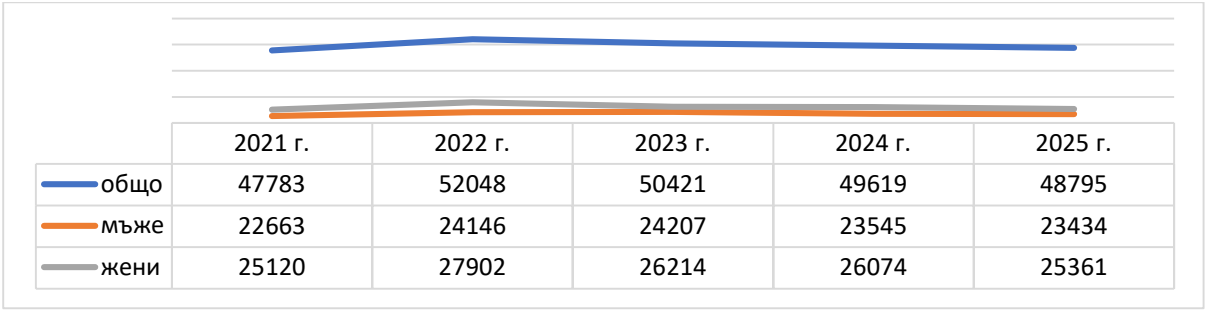

	2021 г.	2022 г.	2023 г.	2024 г.	2025 г.
общо	47783	52048	50421	49619	48795
мъже	22663	24146	24207	23545	23434
жени	25120	27902	26214	26074	25361

Фигура 1. Брой новоотпуснати пенсии за ОСВ, 2021 – 2025 г.
Източник: НОИ (Статистически годишник "Пенсии" (2021 - 2025 г.))

- Средната продължителност на осигурителния стаж общо за всички новоотпуснати пенсии, като цяло, намалява и през 2025 г. е 35,3 години (при 35,9 години през 2021 г.), при по-голяма продължителност на осигурителния стаж на мъжете (36,6 години през 2025 г.) спрямо стажа на жените – 34 години през 2025 г. (фиг. 2);

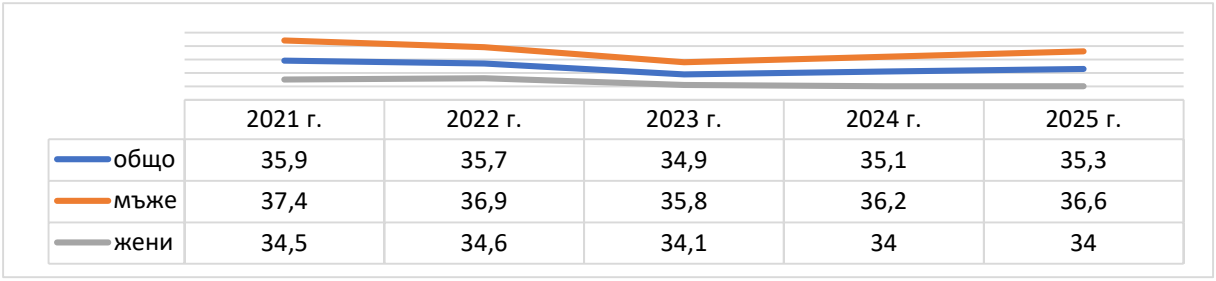

	2021 г.	2022 г.	2023 г.	2024 г.	2025 г.
общо	35,9	35,7	34,9	35,1	35,3
мъже	37,4	36,9	35,8	36,2	36,6
жени	34,5	34,6	34,1	34	34

Фигура 2. Средна продължителност на осигурителния стаж при новоотпуснатите пенсии за ОСВ, 2021 – 2025 г.
Източник: НОИ (Статистически годишник "Пенсии" (2021 - 2025 г.))

- Средната продължителност на осигурителния стаж от I категория труд през периода варира при отчетени екстремни стойности общо за двата пола през 2024 и 2025 г., съответно, 41,9 години и 50,8 години (фиг. 3);

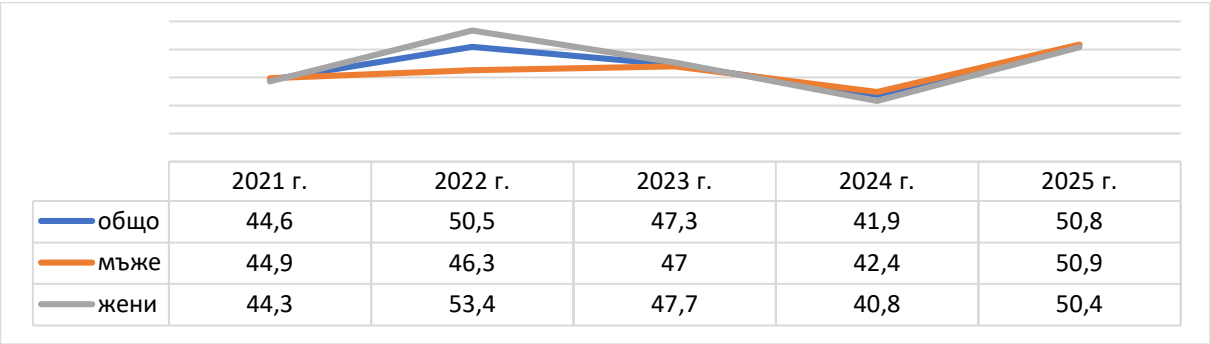

	2021 г.	2022 г.	2023 г.	2024 г.	2025 г.
общо	44,6	50,5	47,3	41,9	50,8
мъже	44,9	46,3	47	42,4	50,9
жени	44,3	53,4	47,7	40,8	50,4

Фигура 3. Средна продължителност на осигурителния стаж от I категория труд при новоотпуснатите пенсии за ОСВ, 2021 – 2025 г.
Източник: НОИ (Статистически годишник "Пенсии" (2021 - 2025 г.))

- Средната продължителност на осигурителния стаж от II категория труд през периода като цяло нараства и през 2025 г. е 32,1 години общо за двата пола спрямо 29,1 години през 2021 г. (фиг. 4);

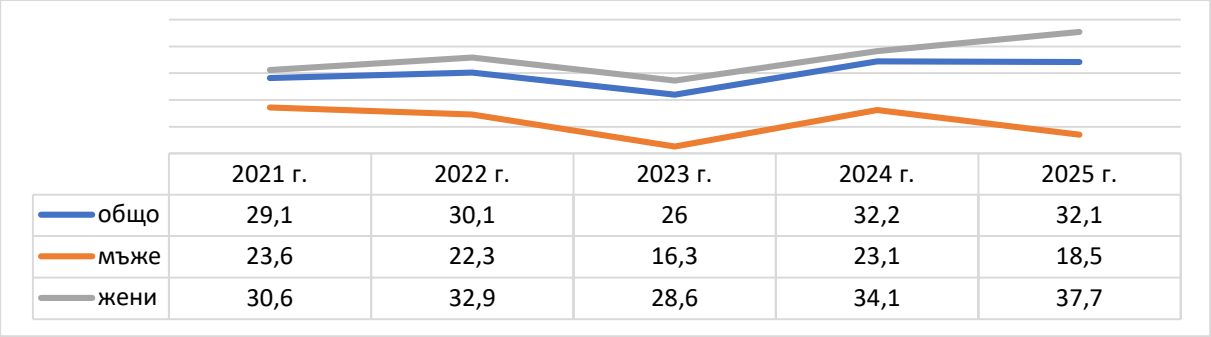

	2021 г.	2022 г.	2023 г.	2024 г.	2025 г.
общо	29,1	30,1	26	32,2	32,1
мъже	23,6	22,3	16,3	23,1	18,5
жени	30,6	32,9	28,6	34,1	37,7

Фигура 4. Средна продължителност на осигурителния стаж от II категория труд при новоотпуснатите пенсии за ОСВ, 2021 – 2025 г.
Източник: НОИ (Статистически годишник "Пенсии" (2021 - 2025 г.))

- Средната продължителност на осигурителния стаж от III категория труд общо за двата пола през периода като цяло намалява и през 2025 г. е 33,7 години спрямо 34,5 години през 2021 г. общо за двата пола (фиг. 5);

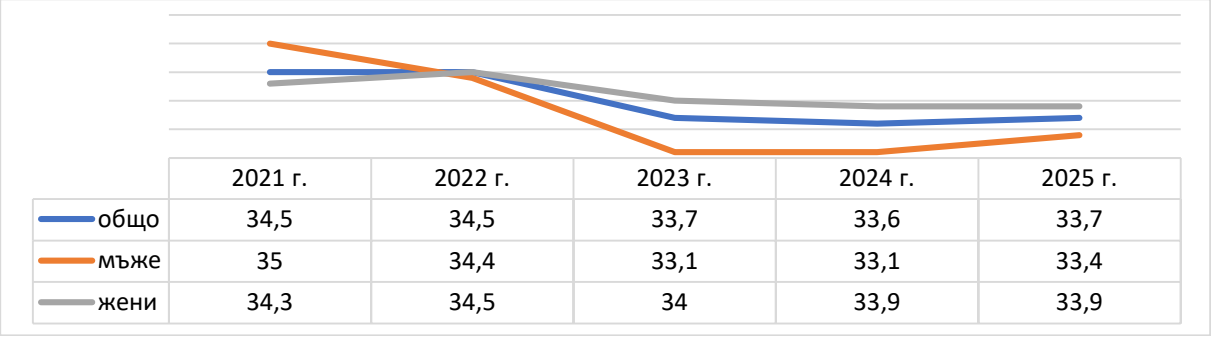

	2021 г.	2022 г.	2023 г.	2024 г.	2025 г.
общо	34,5	34,5	33,7	33,6	33,7
мъже	35	34,4	33,1	33,1	33,4
жени	34,3	34,5	34	33,9	33,9

Фигура 5. Средна продължителност на осигурителния стаж от III категория труд при новоотпуснатите пенсии за ОСВ, 2021 – 2025 г.
Източник: НОИ (Статистически годишник "Пенсии" (2021 - 2025 г.))

- Средната продължителност на т.нар. смесен осигурителен стаж, превърнат към стаж при условията на III категория труд общо за двата пола през периода варира от 37,6 години през 2021 г. до 36,5 години през 2023 г. и 37,4 години през 2025 г. (фиг. 6);

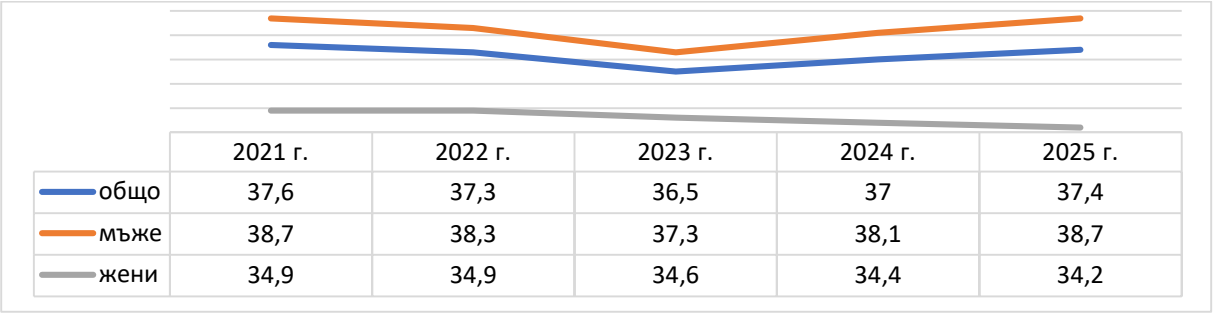

	2021 г.	2022 г.	2023 г.	2024 г.	2025 г.
общо	37,6	37,3	36,5	37	37,4
мъже	38,7	38,3	37,3	38,1	38,7
жени	34,9	34,9	34,6	34,4	34,2

Фигура 6. Средна продължителност на осигурителния стаж превърнат към III категория труд, новоотпуснати пенсии за ОСВ, 2021 – 2025 г.
Източник: НОИ (Статистически годишник "Пенсии" (2021 - 2025 г.))

- Средната продължителност на осигурителния стаж на пенсионерите с пенсия, отпусната при условията на чл. 69в, ал. 2 и 4 от КСО общо за двата пола през периода леко нараства и достига 37,5 години през 2025 г. (фиг. 7);

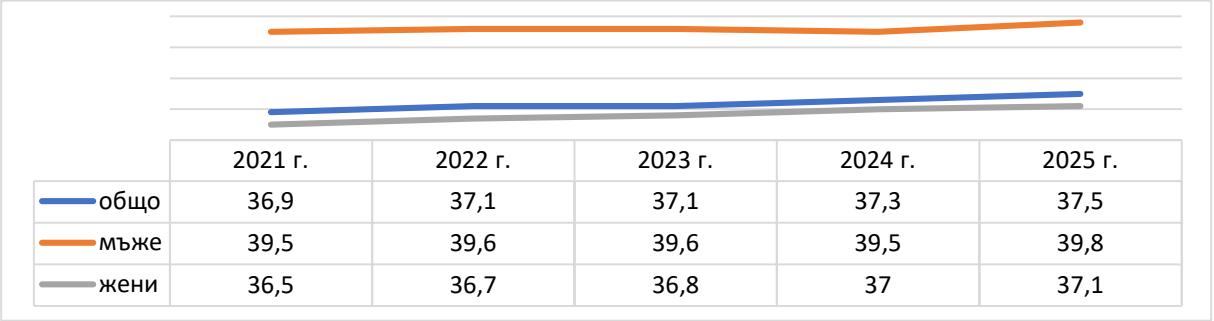

	2021 г.	2022 г.	2023 г.	2024 г.	2025 г.
общо	36,9	37,1	37,1	37,3	37,5
мъже	39,5	39,6	39,6	39,5	39,8
жени	36,5	36,7	36,8	37	37,1

Фигура 7. Средна продължителност на осигурителния стаж на пенсионерите с пенсия по чл. 68в, ал. 2 и 4 от КСО, 2021 – 2025 г.
Източник: НОИ (Статистически годишник "Пенсии" (2021 - 2025 г.))

- Броят на пенсиите, отпуснати със стаж, зачетен с вноски за сметка на държавния бюджет през периода намалява (фиг. 8), при нарастваща (като цяло) средна продължителност на периодите от 108,6 месеца през 2021 г. до 123,3 месеца през 2025 г. (фиг. 9);

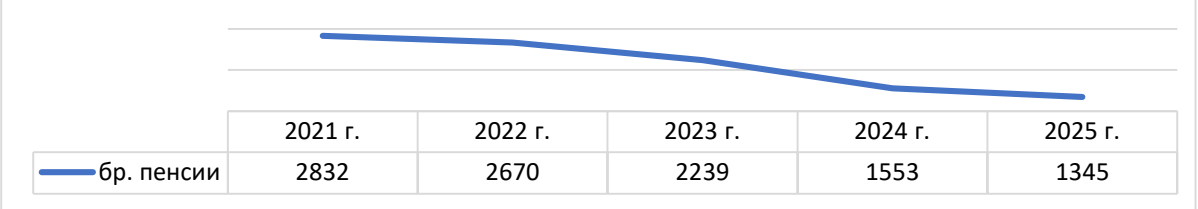

	2021 г.	2022 г.	2023 г.	2024 г.	2025 г.
бр. пенсии	2832	2670	2239	1553	1345

Фигура 8. Брой на пенсиите, отпуснати със стаж, зачетен с вноски от държавния бюджет, 2021 – 2025 г.
Източник: НОИ (Статистически годишник "Пенсии" (2021 - 2025 г.))

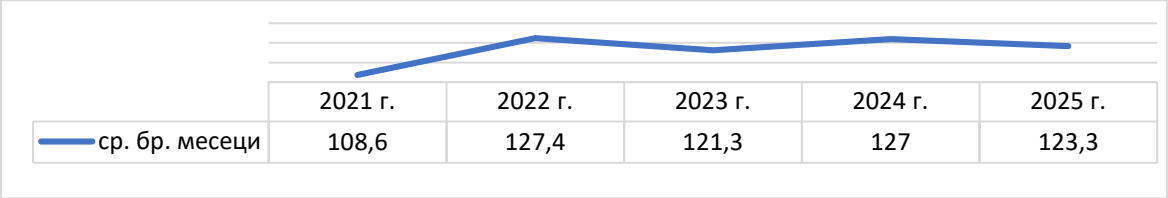

	2021 г.	2022 г.	2023 г.	2024 г.	2025 г.
ср. бр. месеци	108,6	127,4	121,3	127	123,3

Фигура 9. Средна продължителност на периодите, зачетени с вноски от държавния бюджет, 2021 – 2025 г., месеци

Източник: НОИ (Статистически годишник "Пенсии" (2021 - 2025 г.))

- Броят на лицата с новоотпуснати пенсии със стаж, зачетен с лични вноски по реда на чл. 9а, ал. 2 от КСО през периода варира и през 2025 г. е 4148 (фиг. 10), при вариращa средна продължителност на недостигащия осигурителен стаж от 22,18 месеца през 2021 г. до 22,9 месеца през 2025 г. (фиг. 11).

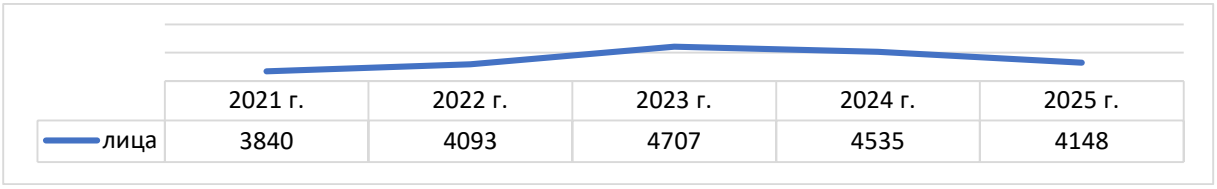

	2021 г.	2022 г.	2023 г.	2024 г.	2025 г.
лица	3840	4093	4707	4535	4148

Фигура 10. Брой новоотпуснати пенсии със стаж, зачетен с лични вноски по реда на чл. 9а, ал. 2 от КСО, 2021 – 2025 г.

Източник: НОИ (Статистически годишник "Пенсии" (2021 - 2025 г.))

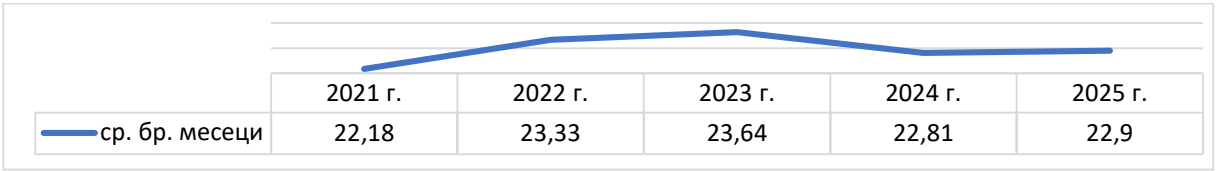

	2021 г.	2022 г.	2023 г.	2024 г.	2025 г.
ср. бр. месеци	22,18	23,33	23,64	22,81	22,9

Фигура 11. Средна продължителност на зачетения стаж с лични вноски по чл. 9а, ал. 2 от КСО , 2021 – 2025 г., месеци

Източник: НОИ (Статистически годишник "Пенсии" (2021 - 2025 г.))

- Средната продължителност на действителния и превърнатия осигурителен стаж при новоотпуснатите лични пенсии за осигурителен стаж и възраст леко намалява и достига стойности през 2025 г., съответно, 33,1 години за действителния и 35,3 години за превърнатия (фиг. 12).

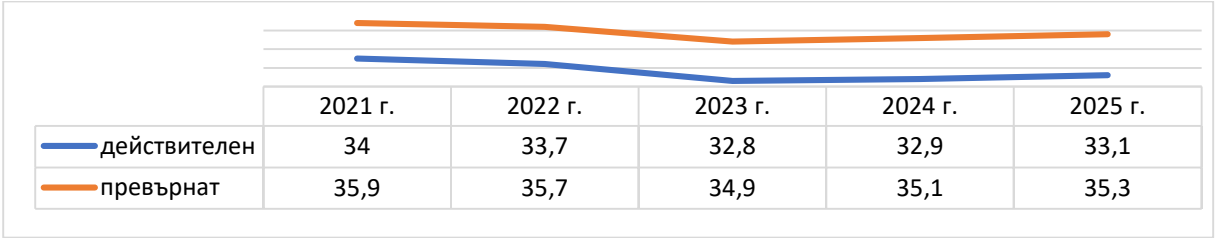

	2021 г.	2022 г.	2023 г.	2024 г.	2025 г.
действителен	34	33,7	32,8	32,9	33,1
превърнат	35,9	35,7	34,9	35,1	35,3

Фигура 12. Средна продължителност на осигурителния стаж при новоотпуснатите лични пенсии за ОСВ, 2021 – 2025 г.

Източник: НОИ (Статистически годишник "Пенсии" (2021 - 2025 г.))

4. Заключение

Осигурителният стаж, съобразно организационната рамка на публичното пенсионно осигуряване в България, влияе със своята продължителност както като условие за придобиване право на дължимата насрещна престация, така и като параметър при определяне на нейния размер. Официално оповестяваната статистическа информация не дава основания да се счита, че изискуемата продължителност на осигурителния стаж ограничава възможностите за материализиране на натрупаните осигурителни права, а регламентираните възможности (режими) на придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст обективно свидетелстват за съществуващ организационен капацитет (с възможности за развитие) на българската публична пенсионноосигурителна система да отговори на предизвикателствата на предполагаемите промени на пазара на труда.

Използвани източници

Йорданов, П. (2017). *Икономика на социалното осигуряване.* Свищов.

Кодекс за социално осигуряване. (н.д.). Извлечено от Национален осигурителен институт: https://www.nssi.bg/wp-content/uploads/KCO-7.pdf

Наредба за пенсиите и осигурителния стаж. (н.д.). Извлечено от Национален осигурителен институт: https://www.nssi.bg/wp-content/uploads/NPOS-2.pdf

Павлов, Н. (1998). *Социално осигуряване (организационно-управленски аспекти).* Свищов.

Пенсии по българското законодателство. (н.д.). Извлечено от национален осигурителен институт: https://www.nssi.bg/fizicheski-lica/pensii-bg/

Средкова, К. (2012). *Осигурително право.* София.

Статистически годишник „Пенсии“ (2021 - 2025 г.). (н.д.). Извлечено от Национален осигурителен институт: https://www.nssi.bg/publikacii/statistika/pensii-statistika/